

УДК 340.11

Анна Ігорівна НЕВЗОРОВА,

*студентка 1 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків)
(науковий керівник – Богачова Л. Л., кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри теорії й філософії права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)*

ЩОДО НАУКОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОНЯТТЯ «ОСНОВНІ ПРАВА» У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

По-перше, у європейській юриспруденції словосполучення, «основні права», «фундаментальні права», основоположні права» мають однаковий юридичне навантаження.

Німецькі вчені, які досліджують питання основних прав громадян у конституційній державі, зазначають, що роблячи перехід від природних прав людини до прав, закріплених конституцією, тобто до основних прав, сучасне суспільство визнає ті зміни, котрі зазнала конституція держави у результаті включення до неї цих прав. Отже, необхідно простежити ті наслідки, котрі витікають із поєднання ідеї основних прав та конституційної ідеї, бо вони знаходяться у тісній взаємодії [1, с. 161].

Разом з тим під час тлумачення основних прав варто уникати їхнього визначення як певної надкодіфікації, яка знаходиться поверх всіх юридичних матерій, оскільки у такому випадку проблема буде розглядатися та вирішуватися менш всього у відповідності з нормами законів, а виходячи виключно з інтерпретації принципів. Не перебільшуючи ролі такого підходу до основних прав, не можливо тим не менш забувати, що вони по суті, є фіксацією фундаментальних гарантій свободи та принципових ціннісних орієнтирів. В цих правах виражається певний конституційний консенсус, котрий обґрунтовує будь-яку конституцію, слугує, її підґрунтям [1, с. 172].

Також німецькими вченими звертається увага на те, що визначення основних прав складає важливу частину конституції. Однак, як правило, в її тексті ці права сформульовані коротко, а часто навіть дуже абстрактно. Більшість приписів оперує бланкетними формулюваннями, що висуває підвищені вимоги до їхньої інтерпретації, котра навряд чи може мати місце без урахування загальних аспектів цих прав. Ось чому користування основними правами вимагає додаткових теоретичних зусиль, точніше – систематизуючих зусиль. Положення про основні права часто-густо надзвичайно гнучкі, а з їхнього історичного розвитку видно, вони готові реагувати на умови, що змінюються. Тому зазначені положення потребують постійної конкретизації, котра дозволяє виявити їхні масштаби у загальній системі основних прав. Приписи про них – це не звичайні норми; у конституційному ладі вони набувають особливе значення для індивіда, держави у залежності від їхнього історичного походження та нормативної цілеспрямованості. Не випадково вони, як правило, відкривають текст конституцій. В них начебто говориться: держава бере свій початок у людині та знаходить своє виправдання у тій мірі, в якій вона задовольняє нагальні потреби людей [1, с. 175].

По-друге, основоположні права, в тому вигляді, в якому вони закріплені в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і впливають із спільних для держав-членів ЄС конституційних традицій, визнаються загальними принципами права ЄС (що ставить їх в ієрархії джерел права ЄС на друге місце після його установчих договорів) [2, с. 10; 3, с. 112].

У вітчизняній юридичній науці також склався консенсус щодо розуміння природи фундаментальних прав людини.

Так, на думку Г. В. Пеньковської на протязі достатнього часу з загальної кількості прав людини виділяли так звану групу фундаментальних і/або основних прав. До них належать ті, що мають абсолютний пріоритет у внутрішній та зовнішній політиці. Вони включають усі права, що стосуються первинних матеріальних та нематеріальних потреб людини. Якщо ці права не забезпечені, жодна людина не може гідно існувати. Основні права включають право на життя, право на певний рівень безпеки, право на недоторканість особи, свободу від рабства, тортур, незаконного позбавлення волі, дискримінації та інших актів, які зневажають людську гідність. Вони також включають свободу думки, совісті та релігії, а також право на забезпечення фізичних потреб (харчування, одяг, житло, медичне обслуговування) та інші суттєві права, необхідні для фізичного та морального здоров'я людини [4, с. 160].

Н.І. Бровко вважає, що особливе місце у класифікації прав та свобод людини посідають основні (фундаментальні) права та свободи. Основні права – це конституційні права. Вони не

купуються, не заробляються і не отримуються у спадок – їх називають невід’ємними, тому що вони притаманні кожній людині незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового становища або будь-яких інших природних обставин. Основні (фундаментальні) права людини включають: право на життя, на повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, свободу думки та віросповідання, свободу пересування та ін. Вони невіддільні від соціальної діяльності людей, від їх суспільних відносин, способів буття індивідів. Такі права людини органічно вплетені в суспільні відносини та є нормативною формою взаємодії людей, упорядкування їх зв’язків, координації вчинків і діяльності, запобігання суперечностей, конфліктів. По суті вони нормативно формулюють ті умови і способи життєдіяльності людей, які об’єктивно необхідні для забезпечення нормального функціонування індивіда, суспільства, держави. Таким чином, ці права є необхідними умовами влаштування життя людини в цивілізованому суспільстві та мають бути не лише визнані, а й захищені державою [5].

Своєю чергою, О. Г. Кушніренко та Т. М. Слінько констатують, що у літературі з міжнародного права, права людини поділяють на звичайні, основні (фундаментальні) і ті, що носять характер «*jus codens*». Необхідно зауважити, що деякі вчені закликають до обережності щодо проведення такої градації. Наприклад, американський вчений Т. Мерон пише, що «Надто ліберальне прираховування ряду прав до фундаментальних, або основних, як і до «*jus codens*», може підірвати віру у права людини. Коли-небудь міжнародне співтовариство зможе досягти згоди відносно поділу прав на основні і «*jus codens*». Але цей день ще далеко». На думку О. А. Лукашової, зазначена позиція у значній мірі вже застаріла. Вона пояснюється небажанням цілого ряду країн визнавати юридичну обов’язковість для себе норм міжнародних угод з прав людини. Всі права, які закріплюються у Загальній декларації прав людини і Пактах про права людини, є фундаментальними (основними). Фундаментальні (основні) права людини це права, які містяться в Конституції держави і міжнародно-правових документах з прав людини, частково - в Міжнародному Біллі про права людини, а також Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод (1950 р.), Європейській соціальній хартії (1961 р.).

У тому випадку, коли яке-небудь фундаментальне (основне) право людини не увійшло у конституцію держави, то держава повинна визнати його незалежно від його конституційного закріплення. Пріоритет норм міжнародного права над внутрішньодержавними в галузі прав людини є загальновизнаним принципом міжнародного співтовариства [6, с. 31–32].

Історично розуміння основних (фундаментальних) конституційних прав отримало достатньо широке розповсюдження із середини XIX ст. З того часу в спеціальній літературі стало звичайним розглядати конституційні права як основні права.

Основні фундаментальні права, які зафіксовані в конституції держави і міжнародно-правових актах, є правовою базою для похідних, але не менш важливих прав. Поряд з цим, виділення основних фундаментальних прав людини зовсім не значить, що інші права відносяться до «другосортних», менш значимих, таких, що потребують менших зусиль держави для їх забезпечення.

Основні фундаментальні права і свободи складають стрижень правового статусу індивіда, саме в них коріняться можливості виникнення інших багаточисельних прав, які необхідні людині для нормальної життєдіяльності. Тобто, з основного права може виходити значна кількість інших прав людини [6, с. 32].

У американській та європейській юридичній думці фундаментальними правами людини вважаються основні права, тобто такі що належать кожній людині та походять з її природи. Фундаментальні права людини встановлюються загальновизнаними нормами міжнародного права та визнаються в якості певних еталонів кожною країною світу.

Офіційний сайт Європейської комісії (<http://ec.europa.eu>) містить окремими блоком у розділі «Правосуддя» інформацію, присвячену основним (фундаментальним) правам людини у Європейському союзі та тому, що під ними розуміється. Так, у праві ЄС фундаментальними (основними) правами людини вважаються ті, що встановлені та безпосередньо захищаються Європейською хартією основних прав людини, прийнятою у 2000 році. Цей документ є загальнообов’язковим для всіх країн ЄС та набув чинності з вступом в дію Лісабонської угоди.

Зазначена Хартія включає усі права людини, визначені та сформульовані у прецедентному праві, яке є результатом діяльності Європейського суду з прав людини, усі права та свободи, закріплені у Європейській конвенції з прав людини, інші права та принципи, які витікають із загальних конституційних традицій країн ЄС та міжнародних документів про права людини. Отже,

Хартія проголошує права та свободи особи, котрі, у тому числі, належать й до третього покоління прав людини, такі як: право на захист персональних даних, гарантії прав людини у галузі біоетики [7].

Список бібліографічних посилань

1. Арним Г. Ф., Бартльшпергер Г., Бетте Г. Государственное право Германии. М., 1994. 320 с.
2. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 59. С. 9–16.
3. Энтин К. В. Присоединение Евросоюза к ЕКПЧ. *Европейское право*. 2012. № 3. С. 111–123.
4. Пеньковська Г. В. Поняття, класифікація та охорона прав людини. *Правова держава*. 2013. № 16. С. 158–162.
5. Бровко Н. І. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства: український контекст. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2013. Вип. 1. С. 3–5.
6. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. Харків : Факт, 2001. 440 с.
7. EU Charter of Fundamental Rights. URL: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/charter/index_en.htm (дата звернення: 10.03.2019).

Одержано 12.03.2019

УДК 342.951:314.15(477)

Андрій Васильович НОВІЧЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «МІГРАЦІЯ»

Вперше поняття «міграція» вводить у науковий вжиток у кінці XIX століття англійський учений Е. Равенштейн (1834–1913) у роботі «Закономії міграції». Автор розглядає міграцію як безперервний процес, обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру [1]. Соціологічний словник визначає міграцію як «географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузькому або ширшому географічному просторі» [2, с. 224]. Схоже тлумачення міститься і в економічній енциклопедії: «Міграція населення – переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього» [3]. А. Хомра під міграцією населення розуміє «територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання» [4].

Досі в науковій літературі зроблено кілька спроб розбиття загального масиву визначень міграції на групи, прихильники яких розрізняють міграцію у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні поняття міграції ототожнюється з поняттям переселення. В літературі можна зустріти такі визначення цього феномену: «Міграції – це сукупність таких переміщень людей, які нерозривно пов'язані зі зміною місця проживання» [5]. «Під міграцією населення розуміють зміну постійного місця проживання, викликану комплексом факторів або якоюсь однією головною причиною» [6]. У вузькому розумінні поняття міграції являє собою вид територіального переміщення населення, який завершується зміною постійного місця проживання [7]. «Міграція – це сукупність різних за своєю природою територіальних переміщень населення, які супроводжуються зміною місця проживання» [8].

Міграції населення у широкому розумінні, окрім переселень, охоплюють ще низку інших видів територіальних переміщень. Словник з соціології пропонує таке визначення міграції: «це соціально-економічний і демографічний процес, який представляє собою сукупність переміщень, що здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями» [9].

Із вказаних визначень, широкому та вузькому значенням, спільним є те, що необхідну умову міграції населення вони вбачають у зміні місця проживання. Ю. Римаренко міграцією населення вважає «переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції застосовують і в множині – міграції» [10].

В. Шелюк пропонує дещо ширше визначення міграції: «Міграція – це поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різного виду поселеннями та інші види переміщень» [11]. У свою